

Tvang, tillit og teknologi – Beredskap i en ny tid

Når **Totalberedskapsmeldingen, og senere Stortingsmeldingen om ekstremisme**, behandles, er det viktigste å huske **hvem vi er som samfunn og hvorfor vi forsvarer det**. Våre motstandere ønsker det motsatte av et liberalt demokrati og det motsatte av en rettsstat. Meldingens tre hovedmål er riktige:

1. **Forberede sivilsamfunnet på krise og krig.**
2. **Sette sivilsamfunnet i stand til å motstå sammensatte trusler.**
3. **Sørge for et sivilt samfunn som understøtter militær innsats.**

Daværende statsminister Jens Stoltenberg sa i sin tale ved Oslo Domkirke den 24. juli 2011 at «**Vi er fortsatt rystet av det som traff oss, men vi vil aldri gi opp våre verdier. Vårt svar er mer demokrati, mer åpenhet og mer humanitet. Men aldri naivitet.**» Dette er en viktig retning og en god navigasjonslinje når vi skal bygge det norske samfunnet for en ny geopolitisk situasjon – og en ny verdensorden.

Det helt sentrale utgangspunkt er at det gir langt mindre mening å skulle forsvare samfunnet vårt om vi selv starter med å angripe eller undergrave de helt grunnleggende verdier, prinsipper og rettigheter dagens samfunn bygger på. Totaleberedskapsmeldingens mål kan ikke realiseres uten at vi **styrker, ikke svekker, rettsstaten og rettssamfunnet**, altså en samfunnsorden bygget på lover og regler.

Korona-pandemien viste oss at **det var ikke viruset som stengte samfunnet, men juridiske beslutninger**, ofte tatt uten grundige rettslige vurderinger eller demokratisk forankring. Den viktigste lærdommen fra koronapandemien er at **kriser ikke må håndteres på bekostning av rettsstaten og rettssamfunnet**. Høringssvaret til Koronautvalget fra Juristforbundet peker på hvordan myndighetene i stor grad overså **grunnleggende rettssikkerhetsprinsipper**. Når vi planlegger for framtidens beredskap, må dette være ett utgangspunkt: **rettsstatens prinsipper og verdier kan ikke settes på pause i en krise – de må styrkes.**

Rettsstaten er grunnmuren i beredskapen

Sivilsamfunnets rettsstatsmelding, utarbeidet av Advokatforeningen og Juristforbundet, peker på at beredskap handler om mer enn politi og forsvar. Dette er også Totalberedskapsmeldingen tydelig på. Det er **hele** sivilsamfunnet som må styrke sin beredskap og som må settes i beredskap. **Justissektoren, kommunene, arbeidslivet og utdanningssystemet er alle avgjørende for samfunnets motstandskraft**. Derfor må meldingen også leses med et kritisk øye for hva som er utelatt. Hvor glemmer vi å bygge den helt nødvendige beredskapen?

Juristforbundets utgangspunkt er at:

- **Makt må begrenses** – Ingen myndighet står over loven.
- **Tillit må bevares** – Åpenhet og frihet gir trygghet.
- **Rettsstaten må forsvares** – Historien gjentar seg. En uavhengig domstol og den frie presse er typisk de som angripes først.
- **Rettsikkerhet må forsvares** – Utsatte grupper merker svekkelser først.
- **Domstolene må fungere effektivt** – Domstolene må fungere like godt og like lenge som Storting og Regjering.
- **Juridisk kompetanse må styrkes** – I privat sektor, i stat og kommune for å motstå press på demokratiet – rettssamfunnet må opprettholdes.
- **Menneskerettigheter gjelder alltid** – Vi taper alt hvis vi gir dem opp.
- **Befolkningens rettigheter må beskyttes** – Domstoler og klageinstanser må styrkes, ikke vingeklippes.
- **Sårbare grupper rammes først** – Hvem blir neste? Martin Niemøllers dikt «Likegyldighet» bærer fortsatt mye sannhet i seg.
- **Makt må kunne overprøves** – Uten kontroll, ingen frihet.

Arbeidsplikt i kriser – hvor går grensen?

Forslaget om en ny arbeidskraftberedskap utfordrer den norske modellen, hvor frivillig mobilisering og samarbeid med partene i arbeidslivet har vært en styrke. Dersom staten gis vide fullmakter til å omdisponere arbeidskraft, må dette ha **tydelige begrensninger og demokratisk kontroll**.

Samtidig er det ingen tvil om at **kriser kan kreve en annen organisering av arbeidskraft**. Spørsmålet er hvordan dette kan skje på en måte som er **praktisk gjennomførbar og forutsigbar for arbeidstakere og arbeidsgivere**. Det er uklart hvordan regjeringens forslag vil fungere i praksis: Vil domstoler, helsevesen og skoler klare å opprettholde drift hvis store deler av arbeidskraften omdisponeres? Og hvordan sikres at de mest sårbare arbeidstakerne ikke rammes hardest?

Statsforvalterne og kommunene – de skjulte heltene i kriser

Korona-pandemien viste at **statsforvalterne var avgjørende for å håndtere krisen**, til tross for manglende juridiske ressurser og uklar lovforståelse. I mange tilfeller var det **statsforvalterne som sikret at kommunale tiltak holdt seg innenfor loven**, og som bidro til å veilede lokalt helsevesen, næringsliv og skoleeiere i en kaotisk situasjon.

Likevel er denne rollen lite vektlagt i beredskapsplanleggingen. **Kommunene har fått stadig større ansvar, men ikke nødvendigvis bedre verktøy**. Uten juridisk kompetanse i førstelinjen risikerer vi at framtidige kriser håndteres med like stor usikkerhet som under pandemien. Dette gjelder ikke minst når det kommer til sårbare grupper, som barn, som ofte rammes hardest av uforutsigbare tiltak.

En helhetlig beredskap krever demokratisk forankring

Totalberedskapsmeldingen peker på svært viktige utfordringer, og også en ny verdensorden vi må forholde oss til og forberede oss på, men arbeidet må understøttes ved at vi samtidig styrker samfunnets grunnverdier – som jo nettopp er de verdiene som danner grunnlaget for det samfunnet vi ønsker å forsvare:

- **Pandemien viste at unntakstilstander kan uthule rettsstaten – vi må lære av dette.**
- **Arbeidskraftberedskap må utformes med tydelige begrensninger og demokratisk kontroll.**
- **Statsforvalterne og kommunene må få nødvendige juridiske ressurser.**
- **Justissektoren må sees som en del av totalberedskapen.**

Samfunnets styrke ligger i evnen til å mobilisere ved kriser uten å svekke rettsstaten. Norges beste forsvar er et samfunn som bygger på tillit, rettssikkerhet og demokratisk forankring.